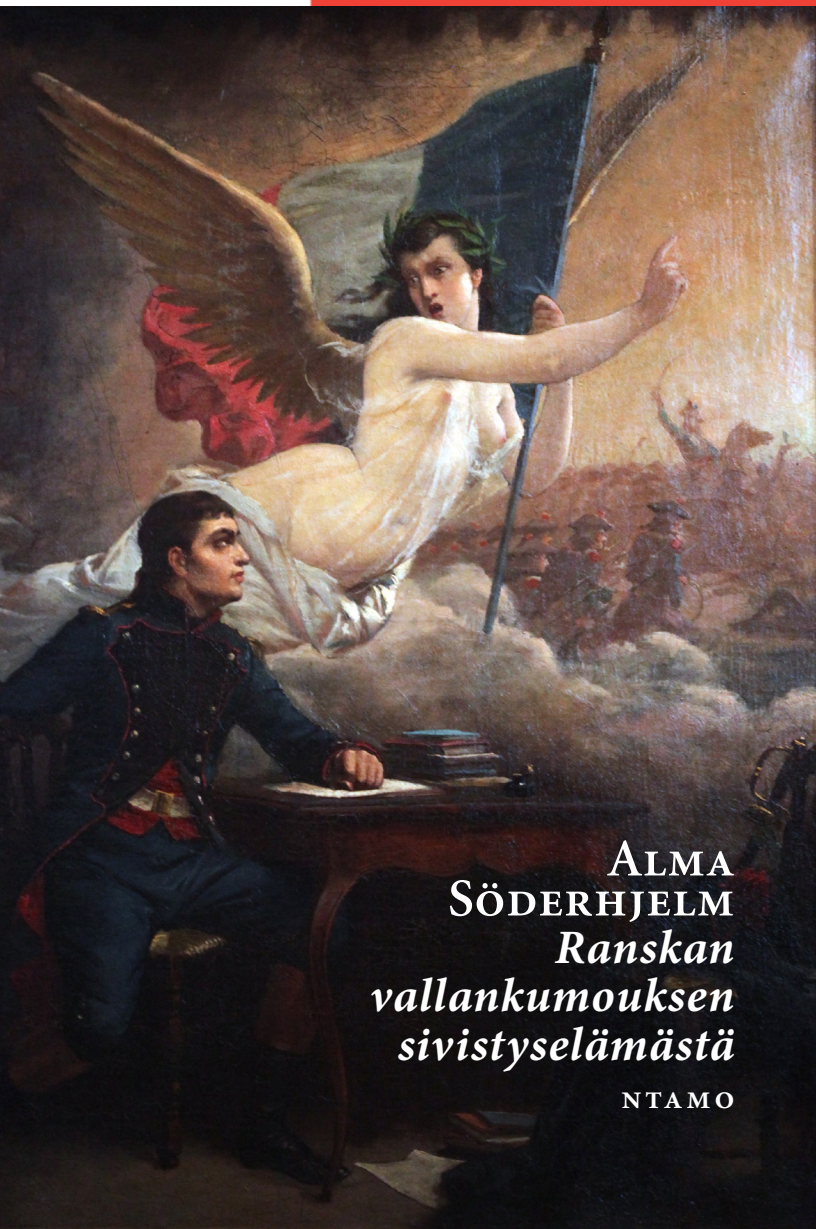

ALMA
SÖDERHJELM
*Ranskan
vallankumouksen
sivistyselämästä*

NTAMO

Ranskan
vallankumouksen
sivistyselämästä

ALMA SÖDERHJELM

Ranskan
vallankumouksen
sivistyselämästä

SUOMENTANUT

O. A. Kallio

NTAMO

Helsinki

2 0 2 4

UUSINTAPAINOS ORIGINAALISTA
Otava, Helsinki 1903.

ISBN 978-952-215-919-9

ALKUTEOS
Kulturförhållanden under franska revolutionen.
Hagelstam, Helsingfors 1903 [kaksi osaa].

ULKOASU & TAITTO
Göran de Kopior

KANNEN KUVAT
Ranskan lippu (1794–);
Auguste de Pinelli, *Rouget de Lisle säveltämässä*
Marseljeesia (Rouget de Lisle composant *La*
Marseillaise, n. 1875), öljy kankaalle, 81 x 65 cm;
Anon., *Neiti Kansallinen lähdössä Champs-*
Élyséele katsomaan harjoituksia (Mlle Nationale
allant voir exercice aux Champs-Élysées,
n. 1788–1792), viivasyövytys, 22,6 x 17,5 cm;
(Wikimedia Commons),
Anon., Alma Söderhjelm (n. 1913–1917)
(Salon Strindberg) (Museovirasto)

VALMISTAJA
BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

NTAMO
Helsinki 2024
www.ntamo.net

SALONGIT

Vainottuna ja pilkattuna julkisessa elämässä oli valistusfilosofia löytänyt turvapaikan 18:nneen vuosisadan henkeissä ja hienoissa salongeissa. Täällä se otettiin innostuksella vastaan, eikä viipynyt kauan, ennenkuin se vanhasta, ylimyksellisestä seurapiiristä muodosteli aivan uuden, pienen yhteiskunnan, joka tosin oli yhtä kevytmielinen, yhtä loistava kuin vanhakin, mutta jolla oli syvemmät harrastukset ja vapaampi sekä oikeampi käsitys olosuhteista. Näissä salongeissa valistusfilosofia raivasi tietä politiikalle, joka, myöskin vainottuna, pakeni näiden rauhaisten liesien turviin, missä ei tarvinnut pelätä mitään vainoomista. Korkeimman ylimystön naiset: markiisitar de Croy, markiisitar d'Egmont, Kustaa III:n ystävätär kreivitär Boufflers ja monet muut puuttuivat harrastuksella ja innolla uusiin kysymyksiin, ensin filosofisiin ja taloudellisiin, sitten reformatoorisiin ja vallankumouksellisiin, ja tällä innolla he tekivät vallankumoukselle suuren palveluksen, he kun siten välittivät korkeampien luokkien tutustumista vallankumouksellisiin aatteihin. Monelle ensi innostus jäi pysyväksi, toisille taas sillä oli vain uutuuden ja outouden viehätyks, joka ei jaksanut pysyä pystyssä todellisuuden vaatimuksia vastaan. Niinpä esim. M:me Boufflers osottautui

reforminystäväksi siihen päivään saakka, jona kansalliskokous päätti aatelisuuden lakkauttamisen, mutta heti sen jälkeen hän kirjoitti Kustaa III:nelle, että tuo kokous oli laittomin mitä milloinkaan oli ollut.

Kuta enemmän lähestyttiin vallankumousta, sitä vakavammaksi kävi mieliala salongeissa, ja säätyjen kokoonkutsumisen lähinnä edellisenä aikana, vv. 1788–89, poliittiset kysymykset täällä yhä enemmän astuivat etualalle. Etteivät herättäisi vallanpitäjissä epäluuloa, että muka olivat kokouspaikkana hallitusta vastaan tähdätyille salaliitoille, nämä salongit useinkin olivat olevinansa muuta kuin mitä ne itse asiassa olivat. Niinpä kuultiin vuoden 1789 alussa paljon puhuttavan eräästä salongista, jossa vastainen edusmies Bergasse piti spiritistisiä ja magneettisia istuntoja, jotka vetivät puoleensa väkeä ja olivat hyvin huudossa. Houkutuksena olivat kuitenkin vain nimeksi henki-ilmestykset ja yliluonnolliset asiat; itse asiassa tultiin tänne yhteen keskustelemaan polttavista valtiollisista kysymyksistä ja neuvottelemaan niistä periaatteista, jotka oli pantava uuden yhteiskunnan pohjaksi.

Mutta ei viipynyt kauan, ennenkuin salongit voivat käsitellä näitä kysymyksiä aivan peittelemättä. Valtiosäätyjen kokoonnuttua toukokuussa 1789, kolmannen säädyn muututtua kansalliskokoukseksi kesäkuussa ja Bastiljin kukistuttua

heinäkuussa ei enää löytynyt mitään kahleita tai siteitä yhteiskuntaelämässä eikä valtiollisella alalla.

Yleensä on se käsitys vallalla, että vallankumouksen aikana salongit rappeutuivat siihen määrään, että niille tuskin voi antaa ”ranskalaisen” salongin nimeä. Veljekset Goncourt puhuvat vallankumouksellisten salonkien naisesta suurella halveksimisella: ”Naiset ovat hylänneet”, he sanovat,

entisen käytöstapansa; he ovat luopuneet vanhasta, pukevasta vaatteuksestaan uuden sangen huonosti pukevan hyväksi; he ovat kuurot niille äänille, jotka sanovat heille, ettei luonto eikä kasvatus ole tehnyt heitä kypsiksi miehille keskusteluille ja huolille.
– – – Emäntä ei enää kuten ennen ole tuo suhdallinen valtiatar, joka ystävällisellä hymyllä kuunteli kaikkea mitä puhuttiin ja pysyi tarkasti puolueettomalla kannalla. Ei – ja tässä siteerataan erään samanaikaisen englannittaren todistus – hän on teepöytänsä ääressä istuva, ilkeydestä vapiseva Penthesilea, joka keskellä kiihkeintä väittelyä polttaa sormensa ja kaataa teekupposen puvulleen
– – –

Aivan varmaan sellainen päätelmä on liian nopea. Tosiasia on – ja sen kyllä itsestään ymmärtää – että uudessa yhteiskunnassa toimivat salongit

eivät olleet entisen ajan salonkien kaltaisia, että naiset, joiden ympärille kokoonnuttiin, kuten M:me Condorcet, M:me Roland, erosivat entisen kuningasvallan naisista, ja että heidän luonaan puhuttiin muusta kuin mistä oli puhuttu esim. M:me Deffandin luona. Poliitiikka karkoitti tiehensä seurapuhelun; salongit eivät enää olleet kouluja, joissa opittiin kohteliaisuuden kaikkia vivahduksia ja mielistelyn keveätä kieltä – ne muuttuivat kouluiksi, joissa opittiin yhteiskuntafilosofiaa ja patriotismia, joissa opittiin, kuinka tuli elää ja kuinka tuli kuolla isänmaan puolesta. Tapahtui perinpohjainen muutos – muutos, joka tosin monesti kävi tuon siloisen ja siron seuratavan ja hienostuneen maun kustannuksella, mutta joka toi mukanaan niin paljoa vakavamman ja syvällisemmän elämänkatsomuksen, että tuskin voidaan valittaa sen tapahtuneen. Ja tokkopa lie nee syytä olettaa, että salonkeihin tunkeutuvan vakavan aineksen millään tavoin tarvitsi sulkea sieltä hienosti sivistynyttä seurustelutapaa, tai että sen seikan täytyi jotakin vaikuttaa naisten henkivyyteen, viehätykseen ja kauneuteen, jos he aamupukeutumisensa ajalla luettivat itselleen Sieyès'in kuuluisaa *Mikä on kolmas sääty?* tai muita huomiota herättäviä valtiollisia lentokirjoja? Päinvastoin voidaan useita vallankumousajan salonkeja tänä aikana, jolloin seurustelutapa yleensä kansanvaltaistui ja kaikki elämänsuhteet

saivat vaikutelmia alempien ainesten kohoamisesta yhteiskunnan pinnalle, samalla kertaa kun ne muodostuivat uusien aatteiden pesiksi, pitää viimeisenä turvapaikkana 18:nneen vuosisadan hienolle henkevyydelle ja siloiselle sivistykselle.

Jos tahdomme jakaa vallankumousajan salongit eri ryhmiin, on luonnollisinta antaa niiden ensin jakautua kahteen osastoon: vanhat salongit, jotka olivat olemassa jo ennen vuotta 1789, sekä uudet salongit, jotka syntyivät vallankumouksen ajalla. Edellisessä ryhmässä voidaan sitäpaitsi salonkien laatuun katsoen erottaa ne salongit, jotka oikeastaan olivat kirjallisia, joihin politiikka vain vähitellen tunkeutui, ja joista sen ei koskaan onnistunut kokonaan karkoittaa kirjallisuutta, sekä ne salongit, joilla oli selväpiirteisempi poliittinen luonne. Kirjalliset salongit olivat hyvin lukuisat; niihin voidaan lukea melkeinpä kaikki ne valistuneemmat ja vapaamielisemmät salongit, jotka vuoden 1789 paikkeilla perustivat arvonsa vanhoihin sukujohtoihin tai kirjalliseen kuuluisuuteen. Sellainen oli se salonki, johon M:me Helvétius, huomiota herättäneen *De l'Esprit* -kirjan tekijän leski, pienessä talossaan Auteuil'issä kokosi ympärilleen kaikki mitä oli jälellä encyclopedismin ystäväistä ja ihailijoista. Sellainen oli sekin salonki, jossa M:me Condorcet ja hänen kuuluisa miehensä ottivat vastaan ei ainoasti mitä Ranskalla vaan myös kaikki mitä valistuneella Europalla oli

etevintä ja ylhäisintä. M:me Condorcetin luona saatiin nähdä kaikki sen ikivanhan ylimystön kirjalliset ja etevät edustajat, johon markiisi Condorcet itse kuului, ja joka ei kadottanut loistavaa seurustelutapaansa ja hienoa sivistystänsä, vaikkapa kansalliskokous pakoittikin sen luopumaan nimistään ja aatellarvoistaan. Täällä nähtiin filosofeja ja matemaatikkoja, kirjailijoita ja tiedemiehiä, poliitikkoja ja filantrooppeja, ja kaikki he saivat kokea harvinaisen rakastettavaa vastaanottoa nuoren suojelemaan M:me Condorcetin puolelta, kaikki he kohtasivat ymmärtämystä ja kuuloa, kehoitusta ja harrastusta itsensä Condorcetin puolelta, jonka nero oli kyllin laaja ollakseen toimelias ei ainoastaan filosofian ja matematiikan abstraktisella alalla, vaan myös politiikan ja rauhallisen ja käytännöllisen työn aloilla. M:me Condorcetin salongissa ei päähenkilönä ollut hän vaan hänen miehensä, jolle hän oli ensimmäinen myöntämään kunniasijan. Suuri ero iässä – hän oli 21 vuotta nuorempi kuin Condorcet – ynnä miehen suuremmat lahjat vaikuttivat, että hän luonnollisesti taipui ja omaksui miehensä miellipiteet. Itse ei M:me Condorcet suinkaan ollut lahjoja vailla; päinvastoin hänellä oli luonnostaan avoin mieli näkemään ja oppimaan, ja alituinen yhdessäolo älykästen ja harrastuksellisten ihmisten kanssa oli johtanut hänen lahjansa korkeimpaan mahdolliseen kehitykseen. Mutta hänen

älykkyydessään ei ollut mitään miesmäistä ainesta; se oli pehmeä ja naisellinen, ymmärtävä ja vastaanottavainen. Hänellä ei ollut vähääkään johtamiskykyä eikä hänen nimensä liity mihinkään laajaperäiseen toimintaan tai merkittäviin tekoihin. Kuitenkin hän vaikutti paljon ylhäisen personallisuutensa kautta, ja on luultavaa että Condorcetin ihmisystävälliset aatteet saivat monessa kohdin vaikutteita häneltä. Varmaan on ainakin sitä kaunista ajatusta naisesta ja sitä luottamusta hänen kykyynsä toimia poliittisella ja yhteiskunnallisella alalla, jonka Condorcet niin monesti julki lausui, elähyttänyt se onnellinen ja luottamuksellinen yhteiselämä, jota hän eli tämän älykkään ja hienosti sivistyneen naisen kanssa. M:me Condorcetin salonki sai girondistisen leiman, sittenkuin Condorcet oli liittynyt siihen ryhmään konventissa, jota kutsuttiin girondisteiksi. Mutta se ei koskaan varsinaisesti muodostunut minkään poliittisen yllyttelyn pesäksi. Se lakkasi kesäkuussa 1793, sittenkuin girondistit olivat kadottaneet viimeisenkin vilahduksen poliittisesta vaikutusvallastaan.

Kokonaan naisellinen äly, joskin tuotteliaampi kuin M:me Condorcet, oli tuo vallankumouksen puhjetessa 50-vuotias M:me Fanny de Beauharnais, jonka kirjallinen salonki sekä ennen revolutsionia että sen aikana oli suosituimpia ja kuuluisimpia. M:me Beauharnais oli naimisissa

M. Claude Beauharnaisin kanssa, mutta puoliset sopivat huonosti yhteen eivätkä edes eläneetkään yhdessä. M:me Fanny oli vielä kaunotar vuositaa huolimatta, ja hänellä oli sellainen tapa ottaa vastaan vieraitaan ja kuunnella heitä, jollaista ei kukaan voinut mukailla. Hänen tavassaan ja käytöksessään oli jotakin toverimaista, häntä ympäröivässä ilmassa jotakin vapauden ja tasa-arvoisuuden tuoksua, mistä oli seurauksena, että hänen luonaan heti alusta tunsii itsensä kotiutuneeksi ja hyvinvoivaksi. Hän oli ennen vallankumousta julaissut joukon ajan maun mukaisia runollisia tuotteita, kukkaiskoruksia ja silosanaisia, mutta vailla runollista intomieltä ja mitään varsinaista kykyä. Itse hän piti kirjailijataritehtäväänsä suuressa arvossa, mutta oli kyllin viisas olla lukseen sitä näyttämättä, eivätkä kirjalliset harrastukset päässeet hänessä koskaan tukahuttamaan hänen pikku huoliaan kodin kauneudesta ja puvun somuudesta. Hänen turhamaisuutensa ei koskaan, vastakohtana niin monelle muulle, ollut halunnut koota salonkiinsa vanhoja nimiä, joista kajastaisi entisten aikain urhotöiden hohde – niin, hän osotti selvää halveksimista sekä vanhaa aatelia kohtaan, joka luuli loistavan nimen vapauttavan sekä lahjakkuudesta että kyvystä, ja nuorta aatelia kohtaan, jonka kopeus häntä suututti. Eivät sukujohdot, vaan kuuluisuus se täällä sai kuniasijan, eikä M:me Beauharnaisin tarvinnut

suinkaan hävetä niitä miehiä, joita hän otti kotiinsa vastaan. Mably, Grimm, Buffon olivat olleet hänen kantavieraitaan ennen vallankumousta, ja myöskin Jean Jacques Rousseau oli joskus nähty hänen salongissaan. Kirjailijoita hän erityisesti suosi. Dorat oli ennen vallankumousta hänen salonkinsa päähenkilöitä, ja vallankumouksen aikana astui hänen sijalleen hänen nuorempi virkaveljensä Cubières, joka ihmetellyn oppi-isänsä kuoltua otti tämän nimen, kutsuen itseään nimellä Dorat-Cubières, ja joka yhdessä ystäväysten Mercier'in ja Restif de la Bretonnen kera kuului M:me Beauharnaisin lähimpiin ystäviin. Mutta eipä puuttunut valtiollisia uudistusmiehiäkään tästä salongista, joka ennen muita sisälsi muisteloita vanhasta ja siemeniä uuteen yhteiskuntaan. Täällä nähtiin eri mielipiteiden ja erilaisten valtiollisten näkökantojen edustajia: rakastettava, vapaa-mielinen Rabaud S:t Etienne, protestanttinen pappi, mutta samalla valistusaatteiden hehkuva ystävä, Sylvain Bailly, jonka nimi ennen vallankumousta liittyi vakavaan työhön ja tieteellisiin ansioihin, mutta vallankumouksen puhjettua sai uuden loiston, joka oli yhtä silmiinpistävä kuin lyhytaikainenkin. Uuras vieras M:me Beauharnaisin sinisessä salongissa oli eräs loistelas, kalpea nuori mies, käytöksessään ja ryhdisään jotakin elähtänyttä ja ukkomaista, mikä huonosti sopi yhteen hänen vallankumouksellisen

kiihkoilunsa ja korupuheisen isänmaallisuutensa kanssa. Se oli talon sukulainen Alexandre de Beauharnais, joka vasten tahtoaan oli nainut kreolittaren Joséphine de la Pagerien ja nyt vallan julkisesti laiminlöi nuorta rouvaansa politiikan ja rakastajattariensa vuoksi, joilla molemmilla ta-
hoilla hänellä oli sangen huomattava menestys. Täällä nähtiin myöskin monta niistä ulkomaalaisista, jotka olivat kiiruhtaneet Ranskaan lahjoittamaan vallankumoukselle osanottonsa ja myötävaikutuksensa: Salmin prinssi, tuo intomielinen ruhtinas, joka ei voinut vastustaa revolutsionista intoaan, intoa, joka oli vievä hänet mestauslavalle, hänen sisarensa Hohenzollernin prinsessa, joka kiintymyksestä oli seurannut häntä Ranskaan, ynnä tunnetuin kaikista vallankumousajan ulkomaalaisista, preussilainen Johann Baptista von Cloots, joka todellakin otti työhön osaa ja oli vaikuttava henkilö vallankumouksen aikana.

Sill'aikaa kun M:me de Beauharnais itse yksinkertaisella ja toverillisella, mutta sangen rakastettavalla tavallaan hoiti emännän tehtäviä, täytti runoilija Dorat-Cubières kaikki isännän tai pikemminkin juhlamenojen ohjaajan velvollisuudet. Ilkeät kielet kuiskuttelivatkin häntä senvuoksi M:me de Beauharnaisin rakastajaksi, mutta on epävarmaa, josko heitä koskaan liitti toisiinsa muut kuin ystävyiden siteet. Myöskin Cubières oli ollut kukkaiskielinen runoilija ja tottunut

jakelemaan imartelevia säkeitä joka taholle, etupäässä kuninkaallisille, mutta hän heittäysi heti vallankumouksen alussa liikkeeseen, pääsi kommuunin yleissihteeriksi ja sai istua korkealla konttorituolilla ja kirjoittaa sen mukaan kuin eräs vallankumouksen keuhnoimpia miehiä, kommuunin yliprokuraattori Chaumette, jolla oli tuo komea itseotettu etunimi Anaxagoras, hänelle saneli. Cubières ei silti lakannut runoilemasta; päinvastoin hän oli tuotteliaampi entistään, mutta hänen aineensa eivät enää olleet keveitä ja leikitteleviä: perhosia, kukkia ja siroja silmiä, vaan vakavia ja isänmaallisia. Kerrotaan hänen Bastiljin valloituksen aikana istuneen sisällä M:me Beauharnaisin luona ja paraillaan sepittäneen siloista lemmenlaulua; kuullessaan kanuunain jyskeen Bastiljista hän heti muutti lemmenlaulunsa vapaudityrambiksi. Vaikkapa tuo jutelma olisikin vain kärkevä satiiri, niin se sittenkin hyvin kuvaa noita sen ajan nopeita kääntymyksiä. Tosiasia on kumminkin että Cubières Bastiljin valloituksen jälkeen sepitti tapauksesta runopukuisen ja suorasanaisten kertomuksen, jonka hän merkitsi nimellä: ”Cubières, sotilas ja kansalainen”, ja että hän julkaisi herjausrunoja Marie Antoinettesta ja Artois’in herttuasta, samalla kun hän revolutsionisessa innossaan meni niin pitkälle, että hän Marat’issa huomasi ”kummasteltavan sekoituksen tarmoa ja suloa”, sekä sepitti isänmaallisia runoelmia

kaikkiin mahdollisiin ja mahdottomiin tilaisuuksiin. Kumminkin Cubièresin vallankumouksellinen runous ja vallankumouksellinen toiminta vieläpä terrorismin epäluuloisena aikanakin piti kaikki epäluulot syrjässä M:me de Beauharnaisin salon-gista – ja se onkin ainoa salonki, joka keskeymättä voi pysyä pystyssä koko vallankumouksen ajan.

Ne salongit, joilla oli ilmeisempi poliittinen luonne, erosivat suuresti toisistaan. Muutamissa työskenneltiin vanhan yhteiskuntalaitoksen py-syttämiseksi koskemattomana entisellään, toisissa, kuten esim. kaunokirjallisen ja pedagogisen M:me de Genlis'in luona, puuhattiin kuninkaan serkulle, kolmannen säädyn jäsenelle Philippe-Egalitälle kansansuosiota ja vaikutusvaltaa, toiset taas olivat lietenä vapaamielisten, perustuslaillisyksinvaltaisten aatteiden levittämiseksi – aatteiden, jotka vallankumouksen kahtena ensi vuotena omaksui melkein koko se puolue, jota voitiin nimittää edistyspuolueeksi. Ainoasti viime-mainituilla oli varsinaista poliittista vaikutusvaltaa, ja niiden joukossa etenkin kaksi salonkia herätti huomiota ja oli huudossa – ei senvuoksi että ne olisivat voineet ylpeillä mistään loistavista traditsioneista, hienosta mausta tai miellyttävästä seurustelutavasta, eipä niillä edes ollut emännän puoleensa vetävää viehätystä, vaan johtui se yksinkertaisesti itsekkäistä vaikuttimista, koska niiden kautta voitiin kiivetä ylöspäin yhteiskunnan

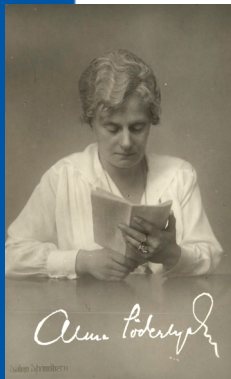
”

Usein pyrkii vallalle se mielipide, että vallankumouksen alku, perustuslakia säättävän ja lakiasäättävän kokouksen aika, oli tyynen ja rauhaisan reformityön aika, kun sen sijaan vallankumouksen myöhempää historiaa muka täyttävät puoluetistelut, piikit, punaiset lakit, epäjärjestys, giljotiinit ja katkotut kaulat sisällisessä, sodat ja kurjuus ulkonaisessa suhteessa. Tämä mielipide on monessa kohdin väärä.

ALMA SÖDERHJELM (1870–1949)
TUTKI RANSKAN VALLANKUMOUSTA
VUOSIKYMMENTEN AJAN.

TÄMÄ KIRJA MODERNIN

TASA- JA KANSAN-
VALLAN SYNNYSTÄ
KESKEISINE
AJATUKSINEEN,
IHMISINEEN,
NÄYTTÄMÖINEEN
JA ILMIÖINEEN
JULKAISTIIN
ALUN PERIN 1903.

NTAMO 2024

ISBN 978-952-215-919-9